

RAZMIŠLJANJA I DILEME NA MARGINAMA ETNOLOŠKIH KARATA-KRIZA ETNOLOGIJE?

JELKA VINCE-PALLUA

Etnološki zavod
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

UDK 392.62

Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper
Primljeno: 1. prosinca 1994.

Na primjeru kartografije autorica raspravlja o pojmu koji se, pogotovo zadnjih nekoliko godina, provlači kao crvena nit u etnologiji - kriza etnologije. Postavlja tvrdnju da pri procjenjivanju ove tehnike temelj nesporazuma između "staroga" i "novoga" usmjerenja leži u nerazlikovanju sadržaja dvaju osnovnih pitanja kojima se bavi u članku. Autorica nakon svega predlaže jednu, ne samo teoretsku mogućnost, da se na nekoj konkretnoj temi "holistički" uzmu u obzir rezultati i jednog i drugog opredjeljenja prikaza kulture (na temelju timskega rada?) pri čemu smatra da bi bilo zanimljivo vidjeti do kakvih bi nas rezultata doveo taj novonastali, "novi holizam".

Neposredni povod nastanku ovoga članka moje je trenutno bavljenje pitanjem iz "društvene kulture" koje se nije pokazalo najpogodnijim za kartografsku obradu i koje je trebalo dopuniti da bi se uzmoglo doprijeti do tumačenja postavljenoga problema. On je, svakako, potaknut i višegodišnjim iskustvima, razmišljanjima na marginama etnoloških karata, kako je to naznačeno u naslovu. Naglašavam da su ta razmišljanja određena i usmjerena prvenstveno spomenutim pitanjem iz "društvene kulture" kao osnovnim poticajem i da se o ovoj tehnici/metodi¹, dakako, može raspravljati s još mnogih motrišta.

Naime, radi se o pitanju na koje se neće pokušati dati odgovor u ovome članku, nego koje je, kako rekoh, bio samo spiritus movens i neposredni pokretač ovoga priloga, a koje se bavi razlozima za dovođenje druge žene (pored žive žene) i koje u cijelosti glasi: *Ima li (ili je nekad bilo) da čovjek (ne samo musliman) pored žive žene uzme drugu?* - upitnica *Etnološkog atlasa Zavoda za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. III, tema 117/14, str. 149, odgovori sakupljeni između 1960. i 1970. godine.

Često se, pogotovo posljednjih nekoliko godina, raspravlja o upotrebljivosti i opravdanosti kartografske metode ili, preciznije rečeno, kartografske tehnike u etnologiji. I sama, služeći se njome, nailazila sam na prepreke, poteškoće, razočaranja, ali nerijetko i na "heurističko" oduševljenje koje mi je samo takva tehnika u određenom slučaju mogla pružiti. I sami znamo da ima boljih i lošijih radova koji svoje uporište grade na kartografiji a čija uspješnost uvelike ovisi o kakvoći materijala i kakvoći interpretacije onoga što nudi ta tehnika.

¹ U stručnim krugovima često ćemo čuti da se kartografska tehnika naziva kartografskom metodom budući da je ona u službi kulturno historijskog usmjerenja i metodama njemu svojstvenome.

CHIARO - SCURO?

Svjesna sam da nije možda previše oportuno i popularno javno i otvoreno progovoriti o ovoj temi/dilemi budući da je poznato da u etnološkim krugovima postoji o tome podvojeno mišljenje (i da, dosta logično, ne mogu onda zadovoljiti i biti u skladu s obje strane, što me odmah stavlja u nezavidan položaj). Ja sam ipak odlučila izreći nekoliko svojih dojmova i razmišljanja, jer mi se čini da ovdje ne postoje crno-bijeli argumenti i da ne treba kartografiju gledati samo u *chiaro-scuro* tehnici, nego da je treba promatrati u nizu nijansi koje se iz nje pomalaju kao što to treba činiti i s ostalim metodičko-teoretskim opredjeljenjima. Jer, znamo vrlo dobro da je i razvoj etnoloških smjerova, etnološke misli od njezinih početaka sve do danas tekao često u potpunom negiranju prethodnih teorijskih poimanja i da ne raspoložemo parametrima koji bi sasvim sigurno mogli deklarirati (etiketirati) određeno gledanje kao neprikosnoveno i jedino pravo jer i ono "jedino pravo", kako je pokazala "magistra vitae", kasnije postaje "ono bivše", "nepravo". Sklonija sam gledanju koje apriori ne negira bivša usmjerenja nego, naprotiv, pažljivo uzima od njih što je dobro i to, ako je moguće, uklapa u svoje teorijsko tkivo.²

Ovakav moj poziv, nazovimo to, da se gleda kroz "sivkastu", a ne "crno-bijelu" prizmu (dakle da nije jedno usmjerenje crno-loše, a drugo bijelo-dobro) nego da i unutar jednoga i drugoga ima dobrih i loših "etnologija", sasvim je u skladu s jednim mojim neobjavljenim napisom pred godinu dana u kojemu se zalažem za slično gledanje donoseći ovdje samo jedan kratak odlomak: *...U našoj struci, etnologiji, naročito u posljednje vrijeme, spominje se termin kriza u etnologiji ili kriza etnologije gdje postoje (u gruboj podjeli!) dva različita gledanja na etnologiju - staroga i novoga usmjerenja. Čini mi se da je toj ispolariziranosti između etnologa umnogome pridonijelo upravo ovo malo prije spomenuto plemensko ponašanje što, nažalost, nije pozitivno utjecalo na međusobno dopunjavanje ili pak na način međusobnoga ocjenjivanja, odbijajući apriori ono što se ne uklapa u poglede dotične grupe. Predlažem da etnologiju prestanemo gledati samo kao "staru" ili "novu" nego kao dobru ili lošu jednako unutar "stare" i "nove" etnologije. Sličnu usporedbu mogli bismo naći u glazbi - ne treba voljeti samo ovu ili onu vrstu glazbe, treba slušati dobru glazbu. U toj, nazvat ću to, "plemenskoj kompetitivnosti" produ tada najbolje oni (znanstveno) najslabiji članovi grupe utapajući u njoj svoju (znanstvenu) nemoć.*

TRI KARIKE - ŠTO, TKO, KAKO

Čini mi se da uspješnost radova koji se zasnivaju na kartografiji uvelike ovisi, okvirno rečeno, o nekoliko faktora:

1) o tome ŠTO se istražuje ili, drugim riječima kakva je, nazvat ću to, *kartografičnost* prikazane pojave tj. je li nešto pogodno za takvo "presnimavanje", preslikavanje neke pojave na kartu.

Uspješnost u cjelini uvelike ovisi o umješnosti i mogućnosti dobivanja dinamične slike nakon usporedbi i kombinacija mnoštva zasebnih "slika" složenih jedna uz drugu u želji da se od niza takvih statičnih "fotografija" dođe do "filma", mnoštva "slika" spojenih u smisleni prikaz, živi i dinamični odraz razmatrane pojave. U kartografiji se kod tzv. *karte trećeg stupnja* treba,

² Jer znanje (znanost) je kumulativno pa čak i teorijska opredjeljenja koja negiraju ono bivše, opet su kumulativna jer se, premda s negativnim predznakom, nalaze u odnosu na postojanje onoga drugoga (prema onoj staroj Heraklitovoj - "Ime pravde ne bi bilo poznato da nema nepravde") i nastavlja se na nj pa bilo to nastavljanje i u obliku opozicije.

mogli bismo nastaviti istim rječnikom, pristupiti "montaži" kao i na filmu, spajanju, preklapanju, preslojavanju sklopova pojava i njihovu objedinjavanju.

2) o tome TKO istražuje odnosno uz koliko stručne potkovanosti i inventivnosti dotični istraživač znade uvidjeti i interpretirati ponuđeno.

3) o tome KAKO se istražuje - o načinu postavljanja pitanja - faktor koji se odnosi i na prvu i na drugu točku jer uspjeh ne ovisi samo o temi (što), nego i o tome kako se do toga (što) dolazi, kakav je način postavljanja pitanja o nekoj temi u upitnicama i u kojoj mjeri on "osigurava" vjerodostojne odgovore i to one koji se odnose upravo na to pitanje. Naime, često se dešava da se nije pravo razumjelo postavljeno pitanje. Isto tako važan je i način onoga koji ispituje (tko), dotično umije li on postići uspješnu komunikaciju između ispitivača i ispitanika. U krajnjoj liniji, objedinjeno, može se reći da uspjeh u velikoj mjeri ovisi o dobro složenima trima karikama u lancu postavljanja pitanja: onoga koji je pitanje sročio u upitnici, ispitivača na samome terenu (je li pravilno shvatio pitanje) i ispitanika (kazivača).

Uspješnost kartografske tehnike, kao što sam naglasila, uvelike ovisi o onome ŠTO se želi prikazati. Naime, čini mi se da je *elemente društvene kulture* (već sama sintagma kao da bode u oči i iritira svojim neprikladnim atomiziranjem (društvene) kulture) teže staviti na kartu nego npr. elemente materijalne kulture. Neki etnološki čistunci bit će protiv ovakvoga oštrog dijeljenja područja kulture na materijalnu, društvenu i duhovnu. Međutim, ja smatram da se u ovome kontekstu (govoreći o ovoj tehnici) može upotrijebiti upravo ta "školska" podjela - premda poznajem teorijsku podlogu zbog koje ona često nije dobrodošla - kako bih uopće mogla izreći ideju koju odmah dalje iznosim i za koju se u članku zalažem.

KARTOGRAFIČNOST PREMA INTEGRALNOSTI DRUŠTVENE KULTURE

Nastavimo li onim istim metaforičkim rječnikom, elementi materijalne kulture "fotogeničniji" su, bolje ispadnu, imaju bolji i jasniji odslik i lik, vjerniji su, dakle upotrebljiviji i bolji za kartografski prikaz - jednom riječju, kako sam to već malo prije nazvala, *kartografičniji* su. Jer, ako se npr. pita udara li mlaz vode o vertikalno kolo vodenice odozgo ili odozdo ili kakve zupce imaju osti pitanje je određeno, a odgovor također definiran, dakle takav podatak je manje više jednoznačan (!) i lakše "uhvatljiv" (može ga se "istrgnuti" i posebno opisivati) pa je njegova "slika" na karti "oštrija", prepoznatljivija, a time i vjerodostojnija.

Elemente društvene kulture, naprotiv, teže je tako "istrgnuti" iz konteksta, iz cjeline, ako i kod njih želimo postići vjerodostojnu, "oštru" sliku razmatrane društvene pojave. Ipak, činjenica je, do koje sam i sama baratajući kartografskim materijalom mogla doći, da ima nekih društvenih tema koje su kartografičnije od drugih društvenih tema.

U knjizi Georgea Petera Murdocka *Social structure*³ naići ćemo na zanimljivo mišljenje samoga autora o svome djelu gdje on ustvrđuje: *...one of the most extraordinary conclusions of the present study is that traits of social organization show practically no tendency to yield distri-*

³ Moj prvi susret s tim autorom zbio se kad sam naišla na časopis *Ethnology* čiji je cijeli jedan broj (April, 1967, vol. VI, Number 2) posvećen projektu ovoga istoga autora - *Ethnographic Atlas: A Summary* i kad sam uvidjela da se on u njemu bavi mnogim "društvenim" temama, dakle da se također bavi s jedne strane atlaskim, a s druge strane "društvenim" temama. Nažalost, do samog *Atlasa* nikako nisam mogla doći.

butions of this type (Murdock 1967 a:192). Slično, čak i sa snažnijim akcentom, naići ćemo na mišljenje strukturalista da se elementi društvene organizacije ne mogu prikazivati na distribucijskoj osnovi: *...elements of social organization could not be treated on a distributional basis* (Hultkrantz 1967:104).

Moj je poriv za uzimanje upravo "društvene" teme bio, mogla bih tako reći, "avanturistički", ispitivački.

Naime, odabir elemenata iz materijalne kulture, zbog veće kartografske podobnosti takve građe, unaprijed je sigurniji izbor za kartografiranje⁴, a k tome izbor unutar "društvenih" tema više podliježe, da se tako izrazim, "lovačkoj sreći". Izabравši taj nesigurniji put ne jedanput naišla sam na razočaranje da neka "društvena" tema koja mene neobično zanima ne postoji kao pitanje u upitnicama ili, ako je i postojala, moje prvotno oduševljenje bilo je prizemljeno potpuno šturim, nedostatnim odgovorima. Zbog toga je uvijek odabir tema nužno morao biti ograničen postojanjem ili nepostojanjem određenog pitanja u upitnicama.

Čini mi se, nakon prelistavanja upitnica, da je šturost ili često nepostojanje odgovora upravo na "društvena" pitanja odraz njihove kompleksnosti i integralnosti, odraz objektivnih poteškoća pri savladavanju takvih pitanja (savladavanju i onoga koji ih je koncipirao i kazivača koji su na njih odgovarali) koja se ne mogu izreći jednoznačnim, kratkim pitanjem i odgovorom istrgnutim iz konteksta. Premda se radi o društveno i normama kodificiranome ponašanju, tumačenje u odgovorima varira od slučaja do slučaja budući da se radi o ponašanju čovjeka. Kako su društvene pojave podvrgnute čestim mijenama, katkada upravo naglim promjenama kroz povijesna razdoblja, one u većoj mjeri, opirući se strogo uvriježenim i definirljivim obrascima ponašanja, odstupaju od tradicije.

Mislim da se može ustvrditi da je gore spomenuta činjenica - da su odgovori na pitanja koja dotiču društvenu kulturu mahom šturiji (a, obratno, trebali bi biti opširniji jer nisu jednoznačni!) i slabije kvalitete od odgovora na pitanja o materijalnoj kulturi - sama po sebi potvrda teorije, teze da je elemente društvene organizacije teže prikazivati na distribucijskoj osnovi jer ih je nemoguće istrgnuti iz konteksta, iz cjeline. A kontekst, obratno rečeno, nemoguće je partikularizirati i staviti (poslagati) u dijelovima na kartu kao što se to može s materijalnom kulturom.⁵

Ovdje bi se, čini mi se, moglo ustvrditi da je, osim što ju je lakše istrgnuti iz konteksta, materijalna kultura manje podložna (manje, ali ne i uopće nepodložna!) velikim, posvemašnjim naglim mijenama i da je ipak određenija samom upotrebnom vrijednošću, podnebljem i fizičkim uvjetima njezina stvaranja i opstanka. Time materijalna kultura postaje pogodnija za "long-term" ispitivanja, a svojim "inertnijim ponašanjem" postiže veću "ustrajnost tradicije" postajući podložnija obradi upravo kartografskom metodom. Naime, kako je to već primijećeno, *snaga etnološke kartografije temelji se na ustrajnosti tradicije u pojavama i njihovim oblicima. Zbog toga karta može samo slučajno poslužiti pri nehistorijski usmjerenim istraživanjima* (Belaj 1986:121). Kartografija je, prema tome, određena kulturnohistorijskim pristupom što je usmjeruje da u kulturnoj pojavi prvenstveno istražuje njezin historijski i etnički aspekt.

⁴ Premda ni tu nije uvijek uspjeh istraživanja zagarantiran na temelju dobivenoga materijala.

⁵ Tokom rada s kartama "društvenih pojava" postavilo mi se pitanje mogućnosti, isključivosti i opravdanosti kartografskog prikazivanja društvene kulture i potrebe njegova proširivanja. I sam Murdock ograničuje *extent to which the forms of social organization yield to exclusively historical methods of analysis* (Murdock 1967 b:192).

DVIJE POVIJESTI, DVIJE DEFINICIJE PREDMETA ETNOLOGIJE. "RELATIVNA POVIJEST" I NJEZINA POVIJESNOST

Stigli smo do ključnog mjesta o koje se svaki puta spotičemo u polemikama "za i protiv" kartografije i njezinih dosega, oko uspravnog ili spuštenog palca za tu metodu.

Doista mi se čini da se često međusobno ne razumijemo, budući da govorimo isključivo i globalno o toj metodi, i da temelj nesporazuma leži u nerazlikovanju sadržaja dvaju osnovnih pitanja:

1) pitanje o procjeni dometa ove metode razlikujući što se istražuje: materijalna kultura (dakle ona kartografičnija - koja se može partikularizirati, atomizirati i koja se u većini slučajeva "smije" istrgnuti iz (integralne) cjeline) ili nematerijalna kultura.⁶

2) pitanje o različitom shvaćanju povijesti i kao posljedici toga osporavanju "povijesnosti" ove metode, činjenici da govorimo o istoj riječi, o povijesti, ali je shvaćamo različito, kao dva pojma, dvije različite povijesti, dvije povijesti. Tu je, uvjerena sam, drugi kamen spoticanja.

Jer, kako inače, nego upravo različitim poimanjem povijesti protumačiti pripisivanje *ahistoričnosti* rezultatima do kojih se dolazi ovom metodom *ako se obrađivani kulturni "elementi" ne datiraju što preciznije... i ako...dobivamo sliku jedne "tradicijske kulture" koja nije nikakvo određeno povijesno razdoblje, nego reificirano, fiksno "prethodno stanje" iz kojega nestaje povijesne dinamike* i koje je u stvari po karakteru *ahistorično* (Supek 1983:62).

Mislim da se ovdje zaboravlja da karta niti ne nastoji dati novinarski dokumentiranu (bližu) povijest, koju bi trebalo precizno datirati (za dopiranje do "takve" povijesti karte nam nisu nužno ni potrebne!) kad joj to nije cilj i kad upravo za "dalju prošlost" ova metoda ima korisnih, baš njoj svojstvenih, nezamjenjivih mogućnosti. Karta, naprotiv, nastoji doprijeti do historijski usmjerenih pitanja kontakata, veza, utjecaja, migracija, tragova supstratnih kultura, drugim riječima kulturnih zbivanja (a ta zbivanja, ako se do njih doprlo valjanom interpretacijom, jesu povijesna dinamika!) koja su se desila u toj "daljoj prošlosti", prije pisane povijesti, onoj za koju ne raspoložemo pisanim i inim dokumentima nego se utječemo toj specifičnoj etnološkoj metodi.

Ako takvu povijest ne želimo (na)zvati poviješću i ako se radi samo o različitom shvaćanju te univerzalne riječi, onda bismo možda, radi boljeg međusobnog razumijevanja, trebali "takvu" povijest nazvati npr. "arheo-povijest" (po uzoru na izraz "arheo-etnologija") ili pak "paleo-povijest" (po uzoru na poseban naziv "paletnologija" kako etnologiju ovoga usmjerenja nazivaju u Italiji) jer ona jest povijest i ne može se osporavati "povijesnost" takvih istraživanja. Ona samo nije nužno precizno datirana i dokumentirana povijest, "apsolutna povijest" nego, mogli bismo je okvirno nazvati - "relativna povijest" jer nam kao takva daje relativnu (u odnosu na),

⁶ Nematerijalnu kulturu činile bi, u spomenutoj gruboj podjeli, duhovna i društvena kultura. Potaknuta konkretnom društvenom temom koju sam pokušala kartografski obraditi ovdje se, govoreći o nematerijalnoj kulturi, stalno pozivam na društvenu kulturu. Čini mi se da je kartografičnost "duhovne" kulture negdje na pola puta između "materijalne" i "društvene" kulture. Za odgovore na pitanja o npr. vjerovanjima ne bi se baš moglo reći da nisu većinom dobri i da nema vrlo dobrih radova koji se osnivaju na kartografiji a bave se tom tematikom. Naravno, na istraživaču je da izabere iz kojega ih kuta gledanja želi promatrati i da li ih, prema tome, "smije" partikularizirati, istrgnuti iz konteksta u namjeri da dobije odgovore na neka historijski usmjerena, genetska pitanja, ili ih pak želi promatrati, za što mu i ne treba kartografija, kao integralni dio, npr. funkciju ili strukturu dotične kulture.

a ne apsolutnu kronologiju.

Nije ovdje mjesto da se tumači kako se iz "iščitavanja" prostornog razmještaja s karte uspijeva doći do historijske dimenzije, kako se iz horizontalne protežitosti dolazi do vertikalnog gibanja. Rekonstrukcija povijesnog "gibanja" na temelju prostornog razmještaja spomenuta je na jednom drugom mjestu gdje se ističe ono ...*prvotno čime etnologija u svom istraživanju raspolaže a to je sadašnje stanje s kojim se etnolog susreće na terenu* (ili pak "sadašnje" stanje koje projicira karta i kako ga obuhvaća "historijski prezent"- umetnula J. V.-P.) *kao otiskom povijesti, horizontalnim odrazom i tragom nekadašnjeg povijesnog tijeka, vertikalnog gibanja koje je toliko prisutno i vidljivo u relativnoj kronologiji koju pružaju slojevi arheološkog vertikalnog presjeka sonde. Upravo zbog osebnosti ili, drastičnije rečeno, "hendikepiranosti" etnologije kao znanosti zbog oskudice opipljivih ili lako provjerljivih vjerodostojnih materijala ili podataka iz daljnje prošlosti, etnologija mora halapljivo posegnuti i za najmanjim izvorom koji će joj dati pa i neznatne podatke o životu nekog doba* (Vince-Pallua 1993:44,45).

Pitam se, nakon ovih razgovora o "relativnoj" ili "apsolutnoj" povijesti (a jedna i druga *jesu* povijest) je li doista toliko važan onaj spominjani zahtjev za preciznim datiranjem podataka u odgovorima na pitanja u upitnicama. Imam dojam da upućeni zahtjev nema prvorazrednu važnost i značenje jer - da se i pokušalo pitati kazivače na koje se vrijeme koji njihov odgovor odnosi, veliko je pitanje kakva bi ta preciznost bila i da li bi oni, uz najbolju volju, (uvijek) znali procijeniti na koje se vrijeme određeni podatak odnosi, kojemu vremenu i povijesnomu razdoblju pripada. Pa i kad bi se ta preciznost negdje i postigla opet ne bismo znali je li taj i taj kulturni element (mnogo) ranije nastao budući baština nekih davnih, vremenski udaljenih, kronološki neegzaktnih i "apsolutnom" poviješću neuhvatljivih vremena. Ipak, mislim da bi bilo bolje da se barem pokušao izbjeći, tamo gdje je to bilo moguće, onaj svevremenski prilog nekad: *da li je nekad bilo to i to, da li se nekad tako i tako običavalo raditi* imajući u uhu onu sveprisutnu sintagmu "naši stari" (a koji su to, kada su ti "naši stari" živjeli?). Neću se ovdje zadržavati na već svima znanome tzv. "historijskome prezentu" koji je uspijevao (je li doista i je li uvijek?) rješavati takve nedoumice, nedefiniranosti i zamke jer, tako i tako, sad je kasno da to na konkretnim primjerima u upitnicama ispravimo (vidi usput isto u formulaciji "moga" pitanja koje je u cijelosti navedeno na početku članka - "*Ima li (ili je nekad bilo) da čovjek....*" istaknula J. V.-P.).

Doista imam dojam, mogla bih na kraju svoje *dileme i razmišljanja na marginama etnoloških karata* objediniti, da spomenuta razmimoilaženja u shvaćanju povijesti pa, prema tome, i u priznavanju ili nepriznavanju "povijesnosti" kartografske tehnike (ili drastičnije rečeno, u priznavanju njezine svrsishodnosti budući da je osnovni cilj ove metode otkrivanje problema koji su u prvom redu historijski) u suštini izviru i da su posljedica onog osnovnog nesporazuma u etnološkoj teoriji na kojega je ukazao u svome *Plaidoyeru* V. Belaj a to je da ...*etnologija ima dvije definicije svoga predmeta*. Razlike među njima donosim ovdje onako kako ih je on sam opisao: *Prva definicija, Kollárova, stavlja naglasak na etničke značajke kulture određene narodne skupine (gens), kriteriji su joj kulturni, usmjerenje historijsko i to na etničku povijest, a ime je izvedeno iz njena predmeta. Druga definicija, Chavannesova, ima težište na spoznavanju zakonitosti općenitoga razvoja čovječanstva, nominalni predmet - narod - je, kao politička odnosno sociološka kategorija shvaćen kao jedinica koja je dosegla određeni stupanj razvoja prepoznatljiv pomoću određenih indikatora; premda je i njoj usmjerenje historijsko, cilj joj je rekonstruirati univerzalni razvoj kulture čitava čovječanstva. U tom konceptu "narod" postaje sinonim za određeni stupanj razvoja u ljestvici univerzalne povijesti, njegoa se kultura shvaća*

kao reprezentant stadijalne kategorije, a etničke značajke te kulture zapravo postaju irelevantne. Pa ipak si ova "zapadnjačka" znanost o razvoju opće kulture prisvaja ime one "panonske" o etničkim zbivanjima (Belaj 1989:11)

Povijest koja se pomalja nakon valjanoga i često mučnoga kartografskoga rada⁷ i "povijesnost" kakvu time dobivamo, zasigurno bi zadovoljila prvu, Kollárovu definiciju predmeta etnologije koja je orijentirana na historijski i etnički aspekt kulture, na etničke značajke kulture. Za takvu etničku povijest (a nerijetko baratamo upravo onom prije pisane povijesti) nužan je kartografski put koji će na temelju (ustrajnosti) tradicija pojedinih naroda doprijeti do odnosa jedne etničke skupine prema drugoj etničkoj skupini, do slike kretanja, veza, utjecaja, kontakata dajući nam relativnu kronologiju, relaciju jednoga prema drugome, odnos postojanja i kretanja naroda prema narodu.

Do povijesti, međutim, kakvu zagovara druga definicija kulture, Chavannesova, nije moguće doći kartografskim putem jer se povijest naroda kao sociološke kategorije ne može "iščitati" iz karte, a prikazane pojave na karti, treba istaknuti, ne pokazuju kretanje u stadijima univerzalne povijesti, kretanje na ljestvici čitava čovječanstva nego, upravo obratno, kretanje pojedinih sačinjavajućih dijelova (ali ne na socio-političkoj nego na etničkoj osnovi sačinjavajućih dijelova) toga čovječanstva - različitih naroda, određenih etničkih skupina.

Da se doista radi o različitoj razumijevanju predmeta etnologije govori i podatak da se neposredno nakon već navedenih razmatranja upućenima kartografskim istraživanjima ukazuje na nužnost odbacivanja pojma "tradicijiska kultura" i uvođenje preciznijih termina kao npr. *kultura seljaštva prve polovine 19. stoljeća* ili *kultura radničkih predgrađa početkom 20. stoljeća* (Supek 1983:63). Tu je dvostrukost u gledanju dvostruko vidljiva: 1) u različitu gledanju na predmet istraživanja i 2) u različitu gledanju na "povijesnost" budući da se upućuje na predmet istraživanja kao političko-sociološke kategorije (radništvo, seljaštvo) te da je povijest povijest samo ako je precizno datirana (a što kad ne raspoložemo preciznom kronologijom?), ako pokazuje o kojemu se povijesnom razdoblju (stadiju) radi (ovdje - prva polovica 19. stoljeća, početak 20. stoljeća). Mislim da bismo se mogli bolje razumjeti kad ne bismo premisama jednih opredjeljenja mjerili premise drugih. Jer, važno je istaknuti, treba imati na umu da se pri opredjeljivanju za ovu tehniku implicitno odustaje od holističkog prikaza kulture i da jedan pristup reže i isključuje drugi. U tom smislu ni ne pokušavam braniti kartografiju u svim njezinim osobitostima i dosezima do kojih ona može doprijeti, ali sam se ovdje posebno željela založiti za "obranu" onih najvažnijih njezinih obilježja koja su u suštini njezin sastavni dio i *sine qua non* njezina postojanja.

... ZA NOVIM HOLIZMOM

No, možda bismo jednoga dana, za to postoji ne samo teoretska mogućnost, na nekoj konkretnoj temi "holistički" mogli uzeti u obzir rezultate i jednog i drugog opredjeljenja prikaza kulture (da li timskim radom?). Zanimljivo bi bilo vidjeti do kakvih bi nas rezultata doveo taj novonastali (iz 1. i 2. opredjeljenja), "novi holizam".

⁷ I to je jedan od razloga nepopularnosti te metode jer se do rezultata dolazi ustrajnim, strpljivim i često mučnim radom. Tehničku izvedbu i brzinu uvelike bi unaprijedila upotreba kompjutera koji bi čak, nakon unošenja podataka (odgovora s listića upitnica), mogao "sam" crtati karte i time znatno ublažiti popratne tegobe koje donosi ova tehnika.

Dok do njega ne stignemo važno je osvijestiti da za rekonstrukciju etničke povijesti, one koja proizlazi iz prve definicije predmeta etnologije, često bez pisanih dokumenata, kartografska metoda sa “svojom povijesnošću” može dati nezamjenjive rezultate. A ako ti rezultati budu zanimljiv i nov doprinos znanosti onda će biti svejedno je li koja etnologija iz “prvog” ili “drugog” opredjeljenja, je li ona “stara” ili “nova”, važno u procjeni bit će spoznaja da se radi o dobroj etnologiji.

LITERATURA

- BELAJ, VITOMIR: Uz kartiranje podataka o običajima uz uskršnje poklade koje sadrži građa prikupljena za Etnološki atlas Jugoslavije, *Narodna umjetnost* 23, Zagreb, 1986, str. 119-124.
- BELAJ, VITOMIR: Plaidoyer za etnologiju kao historijsku znanost o etničkim skupinama, *Studia ethnologica*, vol. 1, Zagreb, 1989, str. 9-13.
- HULTKRANTZ, A.: Historical Approaches in American Ethnology, *Ethnologia Europaea*, I, 2, 1967.
- MURDOCK, GEORGE PETER: *Social structure*, Collier-Macmillan Canada, Ltd., Toronto, 1967. a
- MURDOCK, GEORGE PETER: Ethnographic Atlas, A Summary, *Ethnology* VI, 2, April 1967. b
- SUPEK-ZUPAN, OLGA: Osnovne značajke etnologije u Hrvatskoj od 1945. do danas, *Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov* (Rogaška slatina 1983.), Ljubljana, 1983, str. 51-65.
- VINCE-PALLUA, JELKA: Autobiografija Bartola Kašića - još jedan isusovački doprinos etnologiji, *Etnološka tribina* 16, Zagreb, 1993, str. 35-47.

REFLECTIONS AND DILEMMAS ON THE MARGINS OF ETHNOLOGICAL MAPS - CRISIS OF ETHNOLOGY?

Summary

The immediate inducement for this article came from the author's involvement with a question concerning "social culture" (from the questionnaires of the *Ethnological Atlas of the Institute of Ethnology - Faculty of Philosophy, University of Zagreb*). It was a question that did not seem to be very suitable for treatment by ethnological cartography which needed to be supplemented before it could be resolved. The problem itself is not being discussed in this article but it served as the *spiritus movens* for some theoretical reflections concerning the range of the cartographic technique and factors that influence the success of work based on it, indeed about *historyness* and the results gained by it, etc. The author believes that it is much more difficult to show social culture than material culture on a distributional basis and supports this by cartographic material, by the questionnaires and also by theoretical discussion of G. P. Murdock. In her evaluation of the success of works and problems based on cartography she introduces the term *kartografičnost* (*cartographyness*) to describe certain material which, to her opinion, is to a much lesser extent present in social culture which is much more difficult to wrest from context. On the example of cartography she discusses the notion which, especially during the last few years is woven like a red line, the notion of the *crisis of ethnology* in which, roughly speaking, there are two different views or streams in ethnology - the "old" and the "new". She expresses her opinion that in the evaluation of this technique the basis of the misunderstanding lies in not distinguishing two basic questions: (1) the range of this method bearing in mind what is being enquired into, material or nonmaterial culture, and (2) differences in understanding history with the consequence of denying the *historyness* of the cartographic method. The author thinks that although we use the same word, *history*, in fact we understand it differently, as two notions, two different histories, **two histories**. It is stressed that ethnological maps do not aim at giving precisely documented (near) history that can be accurately dated (to reach such history ethnological maps are not necessarily needed!) because it is not cartography's aim while for the more distant past this method is useful, indeed has unique inherent possibilities. The author argues that disagreements in the understanding of history (and therefore in recognition or non-recognition of the *historyness* of the cartographic technique or, more drastically, in recognition of its appropriateness) arise from a basic misunderstanding of ethnological theory as V. Belaj has already highlighted - ethnology having two different definitions of its subject. For reconstruction of ethnical history which derives from the first definition of the subject of ethnology (cited in the article), cartographic technique with "its historyness" can give irreplaceable results. Finally the author points out that in taking sides for this technique one implicitly gives up any holistic relation to culture and that this approach eliminates and undercuts the other (holistic approach to culture). She suggests, however that the possibility exists, not only theoretical, to take a concrete subject "holistically" into account showing the results of both approaches (by team work?). The author thinks it would be very interesting to see what results could be reached by this "new holism"?